UDK 821.163.6.09:821.139.1.09 Hugo V.
Tone Smolej
Filozofska fakulteta v Ljubljani

»MED LJUDI BOM ŠEL S KNJIGO HUGOJA V ROKAH.« RECEPCIJA VICTORJA HUGOJA NA SLOVENSKEM

Avtor v svojem prispevku raziskuje reproduktivno in produktivno recepcijo Victorja Hugoja na Slovenskem.

The author examines the reproductive and productive reception of Victor Hugo in Slovenia.

Ključne besede: Victor Hugo, slovenska poezija, primerjalna književnost
Key words: Victor Hugo, Slovene poetry, comparative literature

0 Uvod

Dvestoletnica rojstva Victorja Hugoja je priložnost, da se slovenska komparativistika ozre po naši recepciji tega francoskega ustvarjalca. Čeravno so starejši slovenski literarni zgodovinarji (Ivan Prijatelj, Lino Legiša) že zgodaj opozarjali tudi na vezi med slovensko poezijo in Hugojem, pa žal te v zborniku *Le rayonnement international de Victor Hugo* niso zažarele. Mihajlo Pavlović namreč v svojem pregledu Victorja Hugoja v južnoslovanskih književnostih slovenske recepcije sploh ne omenja. V tej razpravi nas bo torej zanimal zlasti sprejem Hugoja v slovenski poeziji, uvodoma pa se bomo posvetili tudi starejši recepciji pesnika.[1]

1 Hugo v slovenskem časopisju (prevodi, omembe, kritike)

1.1 *Illyrisches Blatt* in njegov krog

Victor Hugo je vstopil v slovenski kulturni prostor konec tridesetih let 19. stoletja, ko je vodilna kranjska revija *Illyrisches Blatt*,[2] sicer tedenska priloga dnevnika *Laibacher Zeitung,* začela objavljati nekatere prevode njegovih del. Revija, ki je v večinskem slovenskem okolju izhajala v nemškem jeziku, se je prav v tridesetih letih začela zanimati zlasti za francosko romantiko. Že v času njenega prvega urednika Franza Xaverja Heinricha je objavila prve prevode Lamartinove poezije. Prav Heinrich je leta 1838 objavil odlomek iz Hugojevega romana *Notredamski zvonar* (*Notre-Dame de Paris)*,[3] ki je v izvirniku izšel samo sedem let poprej. Izbral je poetični konec poglavja Pariz z višine (Paris à vol d'oiseau), kjer je sicer Hugo opisal zvonjenje iz neštetih zvonikov

[1] Pisec je pri raziskavi uporabljal avtorski katalog, ki se nahaja na Inštitutu za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU.

[2] V samem naslovu se ne skriva aluzija na Napoleonove Ilirske province, marveč gre za Kraljevino Ilirijo, ki je bila ustanovljena leta 1819 iz njihovega severnega dela. Avstrijski cesar pa je bil tudi kralj Ilirije.

[3] Paris im fünfzehnten Jahrhundert, *Illyrisches Blatt* 20, 24. 11. 1838, 185–186.

ter mesto samo primerjal z orkestrom. Medtem ko je Heinricha očitno bolj zanimala Hugojeva proza, pa se je njegov naslednik Carl Alexander Ullepitsch (1811–1862) usmeril v njegovo poezijo. V letu 1839, ko je pod francoskim psevdonimom Jean Laurent prevzel uredništvo, je revija objavila nemške prevode več Hugojevih pesmi.[4] Iz zgodnje zbirke *Ode in druge pesmi* (*Odes et poésies diverses*, 1822) je Ullepitsch objavil pesem Jutro (Le Matin), v kateri pesnik poleg jutranje zarje opeva tudi drugo obzorje, ko se v jutru večnosti duša ponovno zbuja v življenje. Iz zbirke *Nove ode* (*Nouvelles odes*, 1824) pa je bila objavljena pesem Zgodovina (L'Histoire), kjer pesnik primerja usodo narodov z globokim morjem. Vendar pa *Illyrisches Blatt* ni objavljal le poezije, ki jo je Hugo ustvaril pri dvajsetih. Iz kasnejših zbirk (*Jesensko listje – Les Feuilles d'automne*, 1831; *Notranji glasovi – Les Voix intérieures*, 1837) sta bili objavljeni dve basni: nagovor ljubosumnih gričev Atlasa ter pogovor med grobom in vrtnico o tem, kaj storiti z roso in mrtvimi. Vrtnica pretopi roso v vonj ambre in medu, grob pa iz vsake duše angela. Iz istega tematskega okvira je tudi pesem Skopost in zavist (L'Avarice et l'Envie), ki je izšla tri leta kasneje.[5] V ospredju urednikovega zanimanja je bila torej refleksivna bivanjska tematika, zavita v pesonifikacije. Izbor pesmi nikakor ni bil naključen, saj je revija že v tridesetih letih objavila kar nekaj izvirnih nemških pesmi z motiviko človeške miljivosti, ker je bila pod močnim vplivom avstrijskega bidermajerja. Hkrati pa je objavljala tudi nekatere didaktične basni. Iz navedenega sledi, da je Ullepitsch izbiral takšno Hugojevo poezijo, ki je bila skladna s tedanjim horizontom pričakovanja bralcev, po drznejših motivih pa ni posegal. Poudariti velja, da je Ullepitsch tudi sam občasno pesnil. Revija *Carniola* je objavila njegovo balado Des Sängers Preis o pesniku, ki zavrne čast in zapusti dvor. Ullepitsch je pesmi pripisal naslednji motto: »Heimatlos, aus freien Willen, / Durchschweist der Dichter, Schmerz zu stillen, / Die Länder. / V. Hugo.«[6] Gre za nekoliko parafrazirane verze iz druge kitice Hugojeve pesmi Pesnik v revolucijah (Le poète dans les Révolutions) iz zbirke *Poezije* (*Poésies*, 1820/21), ki spričo konteksta Ullepitscheve balade izgubijo svojo udarno moč. Ullepitscheva balada je namreč nastala pod neposrednim vplivom Goethejeve Der Sänger. Medtem ko Goethejev ali Ullepitschev pevec samo razglaša neodvisnost od posvetnih dobrin, pa Hugo pesniku naroča sočutje s trpečimi. Spet smo priča prirejanju Hugojeve poezije nekoliko starejši poetiki.

Nekateri sodelavci *Illyrisches Blatt* pa so poznali tudi izvirnega Hugoja. Matija Čop, eden najbolj izobraženih Slovencev devetnajstega stoletja, nam je v svoji korespondenci zapustil zanimivo izjavo, ki je pomembna tudi za raziskavo bralske recepcije Hugoja. Zapisal je namreč, da se aleksandrinci Victorja Hugoja, Alfreda de Vignyja ter Charlesa-Augustina Sainte-Beuva ločijo od togo simetričnih Boileaujevih in Delillovih.[7] Čop, ki se je šolal v času Napoleonovih Ilirskih provinc in bil torej frankofon, je bil očitno pozoren na globoke spremembe v francoskem verzu, ki jih je prinesla

[4] Grab und Rose *IB*, 21, 10. 1. 1839. 7; Der Atlas und die Hügel *IB*, 28. 2. 1839. 33; Die Geschichte *IB*, 27. 6. 1839. 105; Der Morgen *IB*, 28. 11. 1839, 193.

[5] Der Geiz und der Neid *IB*, 24, 29. 9. 1842, 165.

[6] *Carniola*, 1, 11. 6. 1839, 49.

[7] Matija Čop, Pismo Januaryju Skarzynskemu (1834–1835), *Pisma Matija Čopa I*, uredil Anton Slodnjak, uvod in opombe napisal Janko Kos, Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 284.

romantika. Sicer pa je imel v svoji knjižnici – kot je razvidno iz popisa knjig po njegovi smrti – vsaj dve knjigi Hugojevih pesmi: antologijo z naslovom *Poésies* (Bruxelles, 1829) ter znano zbirko *Les Orientales* (Stuttgart, 1831). Domnevati smemo, da je Čopa bolj kot prevladujoči motiv orientalske ženske v zbirki zanimal Hugojev filohelenizem. V Čopovi zapuščini je namreč najti celo razglas grške vlade ob Byronovi smrti ter več grških domoljubnih pesmi (Krakar 1978: 146–150), sam pa je simpatiziral z narodnoosvobodilnimi gibanji, kar pomeni, da se je verjetno poistovetil prav s Hugojevo pesmijo Navarin, ki slavi konec tiranov in obžaluje Byronovo smrt. V pesmi pa Hugo nagovarja tudi konservativno Avstrijo, ki je zavračala intervencijo v Grčiji.

Poleg Hugojeve poezije pa je imel Čop v svoji zbirki tudi dramo *Hernani* (Paris, 1830), kar pomeni, da je verjetno poznal tudi uvod, ki terja prelom s klasicističnimi pravili in razglaša popolno svobodo.

Medtem ko so se bralci nekako lahko seznanili z določenim tipom Hugojeve poezije, pa v ljubljanskem Stanovskem gledališču Hugojevih del niso postavili na oder. Res pa so leta 1847 uprizorili odrsko priredbo Hugojevega romana *Notredamski zvonar*, ki jo je leta 1831 napravila Charlotte Birch-Pfeiffer. Priznani gledališki kritik Leopold Kordesch (1808–1879), ki je leto poprej prevzel tudi uredništvo *Illyrisches Blatt,* je zapisal, da bogate vsebine romana nikakor ni mogoče stisniti le v šest suhih dejanj.[8] Temeljni poudarek estetike gledaliških kritikov *Illyrisches Blatt* je bil prav v zavračanju dramatizacije romanopisja, ki je večinoma nepregledna in neizvirna (Birk 2000: 214). Kordesch je očitno dobro poznal tudi nekatere Hugojeve dramske tekste, kar se je pokazalo ob uprizoritvi Raupachove drame *Cromwell* leta 1845. Tragedijo je raztrgal, saj je po njegovem mnenju mogoče Raupachovega *Cromwella* povezati z življenjsko svežo, močno Hugojevo dramsko pesnitvijo *Cromwell* tako kakor suho grčo z zelenečo cvetno vejo.[9] Gre za zanimivo komparacijo, ki priča tudi o dejstvu, da so se kritiki *Illyrisches Blatt* spraševali, kako je mogoče uspešno uporabiti določeno zgodovinsko temo v literaturi. Kako napisati prvo slovensko tragedijo, pa je razmišljal tudi veliki slovenski pesnik France Prešeren, ki je v isti reviji sicer objavljal tudi svoje pesmi.[10] Prešernoslovci so ugotovili, da je imel pred seboj bodisi germanski bodisi romanski princip (Žigon 1919: 232). Eden izmed romanskih zgledov bi utegnil biti tudi Hugo. Prešeren je v svojih neudejanjenih načrtih omenjal zgodovinsko kranjsko tragedijo, po smrti pa so v njegovi knjižnici dejansko odkrili delo *Répertoire du Théâtre français*, katerega avtor naj bi bil Victor Hugo (Žigon 1904: 32). Gre najbrž za popis Hugojevih del, ki so jih v tridesetih letih igrali v tem gledališču.

Naš pregled je potrebno zaključiti še z omembo potopisnega žanra. Leta 1843 je *Illyrisches Blatt* objavil zanimiv odlomek iz dvanajstega pisma Hugojevega potopisa *Le Rhin* v prevodu Heinricha Börnsteina, kjer pisec smeši nemško navado, da za vsako uslugo izprosijo napitnino. Hkrati pa je bil *Illyrisches Blatt* tudi prva revija, ki je omenjala Hugojevo družbeno aktivnost.

[8] Leopold Kordesch, Theater in Laibach, *IB*, 29, 23. 2. 1847, 64.

[9] Leopold Kordesch, Theater in Laibach, *IB*, 27, 6. 11. 1845, 188.

[10] France Prešeren, Pismo Mihu Kastelcu, 10. 33. 1832, *Zbrano delo 2*, uredil in opombe napisal Janko Kos, Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1966, 180.

1.2 Razvoj političnega mita o Hugoju v slovenski publicistiki (1841–1885)

Že leta 1841 se je *Illyrisches Blatt* obširno razpisal o Hugojevi izvolitvi za akademika. Zdaj ko je postal eden od štiridesetih in ko naj bi kot poslanec postal še eden od štiristopetdesetih, je pesnika potrebno vprašati, če bo na koncu postal eden od triintridesetih milijonov, iz katerih se sestoji francoski narod.[11] Uredniku Ullepitschu torej ni godilo Hugojevo pehanje za naslovi. Sedem let kasneje so se Ullepitschevi pogledi morda spremenili, saj je bil v revolucionarnem letu 1848 izvoljen – tako kot Hugo v konstituanto – v državni zbor. Hugo se je zavzemal za svobodo tiska in nasprotoval smrtni kazni, Ullepitsch pa se je neuspešno zavzemal za svobodo vesti in poroto za politične in tiskovne prekrške (Miladinović - Zalaznik 1999: 94). Medtem ko je moral francoski pesnik zapustiti domovino, pa je Ullepitsch leta 1861 – kot prvi Kranjec slovenskega rodu – postal celo predsednik deželne vlade.

Hugojevo ime se v drugi polovici petdesetih let devetnajstega stoletja že omenja v slovenskih publikacijah v zvezi z aktualnimi dogodki. Leta 1858 *Kmetijske in rokodelske novice* poročajo o tem, da naj bi Hugoja pregnali iz Anglije, leto dni kasneje pa je v istem časopisu objavljena vest, da sta Hugo in Louis Blanc zavrnila cesarjevo pomilostitev:

> Oba pravita, da ju pomilostenje ne zadeva, ker nič nista pregrešila, in da se jima ne ljubi verniti se v deželo, iz katere je svoboda pregnana. Kadar se bodo tudi svobodi spet na Francosko vrata odperle, se bota tudi ona vernila v domovino svojo.[12]

Daleč je torej podoba pesnika izpred dvajsetih let, ki razmišlja o človeški minljivosti, ali podoba ošabnega poeta: Hugo je zdaj nesrečni politični emigrant, ki ni pripravljen na spravo s tirani. Ko je Josip Jurčič konec šestdesetih let devetnajstega stoletja razmišljal v svoji korespondenci o ustanovitvi liberalnega časopisa *Slovenski narod*, je predvideval, da ga bodo nemškutarji zaničevali, češ da so sodelavci sami garibaldijevci in hugojevci.[13] V slovensko zavest stopa torej Hugo kot izrazit predstavnik liberalnega tabora.

V sedemdesetih letih pa se obširno omenja njegov manifest Za Srbijo (Pour la Serbie), ki je doživel precejšen odmev v slovanofilskih krogih.[14] V osemdesetih letih so bile Hugojeve politične izjave bolj znane kot njegovo delo. Fran Celestin je v programskem spisu *Naše obzorje* (1883), ki je naznanjal prelom realizma z romantiko, zapisal, da bi bil Hugo pozabljen, če ne bi čutil bridkosti človeštva.

Victor Hugo pa je bil po doslej zbranih podatkih eden prvih svetovnih pisateljev, katerega smrt je bila objavljena na naslovnicah slovenskih dnevnikov. Klerikalni *Slovenec*, ki ga je v prejšnjem desetletju razglasil kar za »starega bedaka«, se je osredinil bolj kot na Hugojevo delo na dejstvo, da pesnika pred smrtjo ni mogel obiskati pariški

[11] Feuilleton, *IB* 23, 30. 9. 1841, 176.

[12] Iz Francoskega, *Novice kmetijske in rokodelske* 17, 1859, 278.

[13] Josip Jurčič, Pismo Franu Levcu, *Zbrano delo 11*, uredil in opombe napisal Janez Logar, Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1984, 247.

[14] Francoz za Srbe, *Slovenski narod* 9/203, 5. 9. 1876, 5.

nadškof, saj naj bi bil v varstvu prostozidarjev.[15] *Slovenski narod* pa se mu je poklonil z besedami:

> Victor Hugova poezija je rodoljubiva in in ljudomila, je politična v tem zmislu, da je delala za svobodo, prosveto, sploh blaginjo francoskega naroda. Pesnik je s svojim narodom živel, trpel in boril se.[16]

1.3 Hugo in slovenski študenti na Dunaju

Pomembnejši vir za poznavanje Hugojevega življenja in dela kakor politična publicistika pa je bil Slovencem študij romanistike na dunajski univerzi, kjer je o francoskem pesniku v osemdesetih letih devetnajstega stoletja predaval Ferdinand Lotheissen. Kot je razvidno iz univerzitetnih vpisnih dokumentov Jožefa Kržišnika, je ta slovenski študent poslušal pri omenjenem profesorju tri ure tedensko predavanja iz zgodovine francoske romantične književnosti ter seminar z naslovom Razlaga Hugojevega *Hernani*.[17] Medtem ko je Kržišnik kasneje ustvarjal dramska dela po zgledu Racina, je njegov sošolec Fran Svetič s pridom uporabil znanje s predavanj. V *Ljubljanskem zvonu* je ob pesnikovi smrti objavil spominski članek z naslovom Viktor Hugo,[18] ki velja za prvo strokovno razpravo o njegovem delu v slovenskem jeziku. Njegovo delo razlaga Svetič v luči evolucijske teorije nasprotujočih si literarnih obdobij. Hugo je namreč kot romantik zavračal klasicistično dramsko tradicijo in njene spone. Načela o povezovanju lepega in grdega pa je ponazoril s primeri iz dela *Kralj se zabava* (*Le roi s'amuse)*. Svetič je že lahko opisal tudi literarno obdobje, ki je sledilo Hugojevi romantiki, realizem in naturalizem, ki jima pojma »hugolâtre« ali »hugolesque« nikakor več ne ugajata. Čeravno Svetič suvereno podvomi o veličini njegove poezije – verze ima za puhle in votlo doneče –, pa vendar meni, da je Hugo najprikupnejši značaj v zgodovini devetnajstega stoletja, saj se je potegoval za srečo in svobodo človeškega rodu. Hugoja so na Dunaju očitno preučevali še v naslednjih desetletjih. Pavel Brežnik je denimo tik pred prvo svetovno vojno zagovarjal pred Meyer-Lübkejem nam nedosegljivi doktorat z naslovom *Die religiöse Entwicklung Viktor Hugo's*.

1.4 Recepcija na začetku dvajsetega stoletja

Medtem ko je bila v devetnajstem stoletju v ospredju Hugojeva poezija, pa smo se Slovenci lahko v tem prvič srečali s Hugojevo dramatiko. Leta 1911 so v Deželnem gledališču v Ljubljani uprizorili *Ruyja Blasa*, v Slovenskem gledališču v Trstu pa *Lukrecijo Borgia* (*Lucrèce Borgia)*, ki so jo v Ljubljani igrali že šest let poprej. V nasprotju z *Ruyjem Blasom* je bila ljubljanska praizvedba *Lukrecije* izredno odmevna. Hugojevo delo se je spet znašlo med liberalno in klerikalno kritiko. Kritik *Slovenskega naroda* se je zasanjal v študentska leta, ko je kot kak pikanten roman prebiral monografijo o

[15] Viktor Hugo, *Slovenec* 13/129, 10. 6. 1885, 1.
[16] Vendus, Viktor Hugo, *Slovenski narod* 18, 10. 6. 1885, 1.
[17] Josef Kržišnik, *Nationale*, Sommersemester 1886, Archiv der Universität Wien.
[18] *Ljubljanski zvon* 5, 1885, 675–679.

Aleksandru VI. in njegovi hčerki, ki je »poosebljena pošast propalosti, zlobe in nenravnosti«,[19] vedno žejna človeške krvi. Kritik tudi poudarja, da Hugojevo delo vpliva na gledalca, ki ne more ostati ravnodušen. Povsem drugačno je sporočilo klerikalnega *Slovenca,* ki celo poudarja, da drama ni povsem skladna z zgodovinskimi dejstvi:

> Drama je polna prizorov, ki nas navdajajo z grozo in celo nadkriljujejo najhujši romanticizem; pozna se, da je delo pisatelja, ki so mu rojili po glavi prizori iz krvave francoske revolucije, ker le tako je mogel s krvavimi potezami slikati vso to grozo inn neusmiljeno, cinično krvoločnost Lukrecije (...).[20]

Francoska revolucija naj bi torej navdihnila Hugojevo dramo, nikakor pa ne življenje same Lukrecije. Sicer pa so bili slovenski cerkveni krogi Hugoju malo naklonjeni. Ko je revija *Dom in svet* na seznam del, ki bi jih bilo potrebno prevesti v slovenščino, uvrstila tudi *Notredamskega zvonarja*, je znani teolog Aleš Ušeničnik protestiral, češ da je ta roman na Indexu in ga je Cerkev izrecno prepovedala.[21] Zadržana ali celo negativna stališča v nekaterih krogih so vendar zaznamovala recepcijo Hugojevih del v naslednjih desetletjih. Šele leta 1931 – natanko sto let po izdu – je v prevodu Janka Tavzesa izšel *Notredamski zvonar*. Kritika pa je spričo takšne zamude lahko le pripomnila, da vsebino dela večina že pozna iz opere ali filma. Medtem ko je Tavzesov prevod požel pohvale, pa so kritiki zaradi številnih napak in okorne slovenščine zavrnili prevod romana *Leto strahote 1793* (*Quatrevingt-treize)*, ki ga je istega leta pripravil Fran Terseglav.[22] Po drugi svetovni vojni je najprej leta 1956 v prevodu Ade Škerl izšel Hugojev realistični roman *Pomorščaki* (*Les travailleurs de la mer*), Silvester Škerl pa je leto kasneje pripravil integralno izdajo romana *Nesrečniki* (*Les Misérables)*,[23] ki je bil zaradi socialne tematike simpatičen socialistični ideologiji.

V nadaljevanju nas bo zanimal sprejem Hugojevega dela v slovenski književnosti, zlasti v poeziji.

2 Recepcija Hugoja v slovenski književnosti

2.1 Omembe v prozi

Hugojevi romani so bili pri bralcih očitno priljubljeni tudi v drugi polovici devetnajstega stoletja, o čemer priča nekoliko ironična omemba v povesti *Maščevanje osode* Valentina Zarnika:

> Milči, vtopljena le v lirične pesmi Petöfya in v romane Viktor Hugota, je skorej od groze v medlevico padla, ko je vidila, kakšen je zdaj njeni nekdaj tako sentimentalni Juričič, ko se je v starohrvaškega lučegazda spremenil.[24]

---

[19] Slovensko gledališče, *Slovenski narod* 39/40, 19. 2. 1906, 3.

[20] Slovensko gledališče, *Slovenec* 24/40, 19. 2. 1906, 5.

[21] Še nekaj opomb o prevodih, *Dom in svet* 26, 1913, 157.

[22] Ivan Gruden, Leto strahote 1793, *Modra ptica* 2, 1930/31, 156.

[23] O izidu je poročala zlasti Marjeta Pirjevec v članku Hugojevi Nesrečniki v slovenščini, *Naši razgledi* 7/5, 8. 3. 1958, 124–25.

[24] Valentin Zarnik, Maščevanje osode, *Slovenski glasnik* 8, 1862, 363.

V omenjenem odlomku, ko se dekle zagleda v svojega nekoliko preveč opitega soproga, imajo Hugojevi romani skoraj takšno vlogo kot *Pavel in Virginija* (*Paul et Virginie*) v istočasni realistični literaturi. Ob tem je potrebno poudariti, da so zlasti v petdesetih letih devetnajstega stoletja romani na Slovenskem dejansko veljali za čtivo, ki kvari nedolžna dekleta (Kos 1983: 82).

Ena prvih slovenskih pisateljic, Pavlina Pajkova, ki je veljala tudi za našo George Sand (Bogataj - Gradišnik 1989: 33), pa je v svojih poznoromantinčih stvaritvah večkrat posegla po Hugojevi misli, da bi lažje ponazorila svojo:

> Zato se mojemu ukusu vidi popolnoma opravičen izrek Viktorja Hugoja, ki o tem govore pravi: »po njih izgubah – po izgubah iluzij – življenje izgubiva svojo veljavnost, in brez njih več ne bi vredno bilo dalje živeti.« In res, nijso li iluzije, domišljije, skoraj tako potrebne malo veselemu našemu življenju, kakor zrak, koji dihamo.[25]

2.2 Hugo v slovenski poeziji

2.2.1 Josip Stritar

Stritar je imel izredno literarno obzorje, ki je segalo tudi v francosko književnost. Njegov epistolarni sentimentalni roman *Zorin* dolguje mnogo Rousseaujevi *Novi Heloizi* (*Nouvelle Heloïse)* ter Dumasovi *Dami s kamelijami* (*La dame aux camélias)* (Kos 1987: 124), v nekaterih pesmih pa se je nedvomno zgledoval pri Victorju Hugoju. Še za časa Stritarjevega življenja je Ivan Prijatelj (1919: 70) zapisal, da je nanj mogočno vplival Hugo, »glavni glasnik francoskega ideala: socialnega idealizma, sočutja k milijonom bitij.« Čeravno Prijatelj ni omenil konkretnih primerov iz Stritarjeve poezije, je jasno, da je imel v mislih znamenito Visoko pesem, ki jo je – upoštevajoč Prijateljevo tezo – dve desetletji kasneje v luči Hugojevih vplivov analiziral tudi Lino Legiša (1948: 85–89). Lirski subjekt Stritarjeve Visoke pesmi najprej prodira v višave, a se tam kmalu zave samote, zato se želi se vrniti na zemljo, med trpeče brate:

> [...]
> nazaj na trudapolno zemljo,
> kjer solze teko,
> kjer bratje moji živé in trpé;
> kjer srce čuteče najde srce;
> kjer up je in strah in vera in dvom!
> Vzprejmi me v naročje, zemlja, otroka;
> kjer rod se človeški trudi in joka –
> tam bivati hočem, tam moj je dom![26]

Že Legiša je ugotovil, da je najočitnejši Stritarjev zgled pesem Pesnik v Revolucijah, ki jo je sicer, kot smo videli, poznal že Ullepitsch:

---

[25] Pavlina Pajkova, Odlomki iz ženskega dnevnika, *Zora* 5, 1876, 235.

[26] Josip Stritar, *Zbrano delo 1*, uredil in z opombami opremil France Koblar, Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1953, 197.

Quoi! mes chants sont-ils téméraires?
Faut-il donc, en ces jours d'effroi,
Rester sourd aux cris de ses frères?
Ne souffrir jamais que pour soi?
Non, le poète sur la terre
Console, exilé volontaire,
Les tristes humains dans leurs fers;
Parmi les peuples en délire,
Il s'élance, armé de sa lyre,
Comme Orphée au sein des enfers.[27]

Medtem ko mora pri Hugoju pesnik upoštevati krike bratov in tolažiti človeštvo v okovih, pa želi pri Stritarju pesnik bivati med trpečimi, kjer je njegov dom. Sicer pa je slovenski pesnik tudi v svojem uvodu v *Zbrane spise* poudaril, da njegovo delo izraža sočutje z vsem, kar trpi na svetu. V uvodu pa je najti tudi naslednjo misel: »Prorok učitelj, duhovnik voditelj bodi pesnik svojemu času, domovini svoji.«[28] Primerjavo pesnika s svečenikom je najti tudi v Hugojevi pesmi Modri (Les mages) iz zbirke *Premišljevanja* (*Contemplations)*, kar pomeni, da je torej v presečišču obeh pesnikov najti poleg trpečega pesnika tudi motiv pesnika-preroka, ki pa je tudi sicer znamenit romantični topos. Tako kot Hugo pa je tudi Stritar trpeče narode vzel pod svoje pesniško okrilje. Leta 1876 sta oba pesnika reagirala na turško nasilje v Srbiji. Hugo je ustvaril manifest Za Srbijo, Stritar pa pesem Srbiji. Oba omenjata nasilje nad nedolžnimi. Hugo naturalistično opisuje paranje trebuhov nosečnic ter pse, ki glodajo lobanje posiljenih deklic, Stritar pa je bolj splošen: »Kako divja zver mori in kolje, / žen, otrok nedolžna teče kri.«[29] Zanimivo je tudi, da oba nagovarjata evropske vlade, da naj preprečijo ubijanje. Hugo celo obsoja oblasti, da si zaradi diplomatskih interesov zatiskajo oči, Stritar pa izjavi: »Po Evropi, čuj, se glas razlega, / svete nejevolje glas močan; / do prestolov glas visokih sega.« Je imel slovenski pesnik v mislih prav Hugoja? Kakorkoli že, udejanil je zavezo, da bo sočuten s trpečimi.

2.2.2 Oton Župančič

Medtem ko je Lino Legiša (1948: 89–92) razglasil Stritarja za Hugojevega »odjemalca«, pa je med tem francoskim pesnikom in Otonom Župančičem odkril le »sorodnosti«, ki jih je največ v motivu pesnika. V znani pesmi Pesnik v Revolucijah se pojavi naslednji verz:

Mais pour l'aiglon, fils des orages,
Ce n'est qu'a travers les nuages
Qu'il prend son vol vers le soleil![30]

[27] Hugo, Le poète dans les Révolutions, *Oeuvres complètes I*, Paris, Le club français du livre, 1967, 810.
[28] Josip Stritar, *Zbrani spisi 1*, Ljubljana, Kleinmayer & Bamberg, 1887, 6.
[29] Josip Stritar, *Zbrano delo 1*, 267.
[30] Hugo, *navedeno delo*, 81.

Primerjavo pesnika s ptico (kondorjem) je Župančič dejansko uporabil denimo v pesmi Manom Josipa Murna Aleksandrova, vendar v slovenski literarni vedi prevladuje teza, da gre za aluzijo na Baudelairovega Albatrosa (Tesnière, s. a., 68–69), saj obe ptici trpita zaradi ljudi. Župančičev pesnik torej nima sreče z družbo, v kateri živi. Takšen motiv poeta, ki ga svet ne razume, pa je najti – kot poudarja Legiša – tudi pri Hugoju, npr. v pesmi Pesnik (Le poète) iz zbirke *Nove ode*.

Hkrati Legiša (1948: 91) dodaja, da sta si Župančič in Hugo blizu tudi po obliki, po blestečem, zanosnem verzu. Tako kot ima Hugo – kot je pisal že Svetič – včasih pretirane in površne podobe, »prekrite z na zunaj močno donečo spremljavo«, tudi Župančič doni »kdaj mogočno, pa votlo.« Oton Župančič, ki je letu, ko je članek izšel, praznoval svojo sedemdesetletnico, je to Legiševo študijo prebral natančno ter imel veliko pomislekov, saj se je v rokopisu ohranila mala pesniška polemika:

Moj prednik Miha Andreaš,
Hugo je moj sorodnik,
in moj razboriti sodobnik
si ti, o Leni Ligaš!

Iz votlega soda ne točimo vina,
iz suhega blata ne vre studenčina,
iz prazne glave ne sveti modrost,
mrli samo učenost. [31]

Legiševa (Župančič ga imenuje Leni Ligaš, ker je dejansko pripadal krožku Liga lepe lenobe) misel o votlem donenju je našla sled v Župančičevem verzu »iz votlega soda ne točimo vina«, hkrati pa se je pesnik ponorčeval iz misli, da mu je Hugo (pesniški) sorodnik, kakor tudi ni sprejel nekoliko starejše Legiševe teze o podobnostih z bukovnikom Andreašem. Sicer pa Župančič vzporejanju svoje poezije s tujo – spodbujal jo je zlasti urednik *Slavistične revije* komparativist Anton Ocvirk – ni bil pretirano naklonjen.

2.2.3 Karel Destovnik - Kajuh

V tridesetih letih je slovenska levica skoraj posvojila nekatere ideale Hugojevega socializma. Ob petdesetletnici njegove smrti je Bratko Kreft, vodilni levičarski teoretik, zapisal, da je bil Hugo pisatelj z veliko srčno noto, čustveno socialno noto, ki sta ga nagonsko usmiljenje, dobrota in ljubezen vzpodbujala v borbi zoper socialne krivice, ki se gode vsem »ponižanim in razžaljenim«.[32]

Zato ne preseneča dejstvo, da je pesnikovo ime najti v pesmi Med ljudi bom šel Karla Destovnika - Kajuha, ki se je že v rani mladosti identificiral z levičarskimi idejami. V omenjeni pesmi spregovori komaj sedemnajstletni poet o svoji nameri, da se bo napotil med ljudi s knjigo Hugoja v rokah in jim govoril proti vojni, nasilju in krivici:

[31] Oton Župančič, Moj prednik Miha Andreaš, *Zbrano delo 4*, uredil Jože Mahnič, Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1967, 262.

[32] Bratko Kreft, Opomba, *Književnost* 3, 1935, 176.

Med ljudi bom šel
s knjigo Hugoja v rokah.
In klical ljudem bom in klicali
bodo milijoni z menoj.
»Dol z vojno, nasiljem, krivico!«
Za mir bom govoril, ljubezen, svobodo.
Začutil bom dneva novega sij.[33]

Hugojeva knjiga, ki jo omenja pesnik, je nesporno roman *Nesrečniki*, katerega posamezne zgodbe zlasti malih ljudi (Jean Valjean, Fantine, Gavroche) je Kajuh lahko poznal iz knjige *Victor Hugo. Izbor proze* (1938), ki jo je pripravila Silvia Exel. Patetični zadnji verz o pričakovanju novega dne je mogoče povezati tudi s sklepom *Germinala* Emila Zolaja, ki ga je Kajuh tudi dobro poznal.

2.2.4 Tomaž Šalamun

Hugojevo ime se v slovenski poeziji pojavi šele po drugi vojni v znameniti avantgardistični zbirki *Poker* (1966) Tomaža Šalamuna, kjer je najti naslednji besedni ludizem:

poskusiva reči Victor Hugo
Victor Hugo
no no vidiš da gre
ali bi lahko tudi rekla Esplanade[34]

V pesmi Jure Detela pa Šalamun trideset let kasneje ponovno zapiše Hugojevo ime:

Slišiš bolečino skozi jezik?
Kot hindujci mečeš prah.
Kdo rani žuželko? Tvoj
trebuh, poraščena ruševina
v Chateaubriandu v nemških
gozdovih. Ali Hugojevo registriranje iz
kočije med divjim fukom.
Not Lake poets.
Usnje je težko. Slišiš
bolečino skozi jezik? [...][35]

Pesnik se spominja svojega pokojnega pesniškega prijatelja Detele, v jeziku je prisotna bolečina, ki jo obogati trenutni tok zavesti o raznih romantikih. Poudariti velja, da je Šalamun odlično poznal Hugojeve avanture, saj je bil soprevajalec Mau-

[33] Karel Destovnik - Kajuh, Med ljudi bom šel, *Zbrano delo*, uredil Emil Cesar, Ljubljana, Borec, 1978, 178.
[34] *Poker*, Ljubljana, Cankarjeva založba, 1989, 46–47.
[35] *Ambra*, Ljubljana, Mihelač, 1995, 29.

roisove biografije *Olympio ou la vie de Victor Hugo*, ki je v slovenščini izšla leta 1973. V prvem delu, ki ga je poslovenil prav Šalamun, je najti tudi odlomek pisma Juliette Drouet Hugoju. V prevodu se glasi takole:

> Se spomniš najinih odhodov, kako sva se stiskala drug k drugemu pod streho v kočiji? Z roko v roki, z dušo v duši sva izgubila občutek za vse, kar ni bilo najina ljubezen. In ko sva izstopila, ogledovala katedrale in muzeje, sva občudovala vse stvari z navdušenjem, ki sta ga bili najini srci prepolni.[36]

2.2.5 Janez Menart

Ključna osebnost za naš pregled Hugojevih sledi v slovenski poeziji pa je gotovo pesnik in prevajalec Janez Menart, ki je v preteklih desetletjih prevedel skoraj vse francoske romantike (Musset, Lamartine, Vigny). Ob stoletnici pesnikove smrti je za slovensko bralsko občinsko pripravil izčrpen izbor iz njegove poezije. V slovenščino je torej prelil znamenite pesmi kot Ujetnica (La Captive), Olympiova žalost (Tristesse d'Olympio), Stella, V Villequieru (A Villequier), Speči Booz (Booz endormi). Pesmim pa je dodal tudi izčrpne opombe.

Sicer pa se je pesnik prvič srečal z Hugojem, ko je v petdesetih letih – tedaj je začel objavljati svoje prevode njegove poezije[37] – obiskal njegovo grobnico v Pantheonu:

> Videl nisem pravzaprav nič: nekak kamnit katafalk in na njem, če se prav spomnim, nekakšno kamnito krsto, morda z napisom Hugo, in če me spomin ne vara, z nekakšnim žičnatim ostankom venca, vse mračno in vsaj po vtisu prašno. Kot nekakšno muzejsko skladišče za kamne. Še dobro se spomnim, da mi je postalo žal, da sem sploh šel gledat te katakombe. Tem bolj, ker nas je vodnik zatem odpeljal do nekih zelo ozkih vrat in se spretno postavil mednja, tako da mu je vsak obiskovalec moral ob izhodu [...] dati kak frank, kar sem, da mi ne bi bilo nerodno, čeprav precej nerad in s krvavečim srcem storil tudi jaz, saj je bil po vojni to za slovenskega študenta iz Jugoslavije že kar denar, ki bi ga lahko bolj pametno potrošil; če ne drugega, bi dobil pri prodajalcih starih knjig zanj prav čedno antologijo Hugojeve poezije, kot sem jo naslednje leto [...].[38]

---

[36] André Maurois, *Hugo, Olimpijec in človek*, Maribor, Obzorja, 1973, 218.

[37] Pred Menartom bi lahko slovenske prevajalce Hugojeve poezije prešteli na prste ene roke. Za prvega prevajalca velja Blaž Beuk, ki je pod lastnim imenom v knjigi *Pesnitve* (1914) objavil sicer ustrezen prevod pesmi Po bitki (Après la bataille) iz zbirke *Legenda stoletij* (*La Légende des siècles)*. Dijak Anton Vodnik, ki danes velja za osrednjega religioznoekspresionističnega pesnika, je v *Domačih vajah* 1918/19 objavil prevod pesmi o Kajnu Vest (La conscience) iz iste zbirke. Zelo zanimiv je interlinearni prevod odlomka pesmi Napoléon II iz Somračnih spevov *(Les Chants du crépuscule*), s katerim je politik Ivan Šuštaršič v knjigi *Moj odgovor* (1922) skušal ponazoriti lastna občutja v nemirnih časih po prvi svetovni vojni, ko se je moral zaradi avstrofilstva umakniti iz svoje domovine. Opozoriti velja tudi na prevod nekaterih kitic pesmi Že šest tisoč let (Depuis six mille ans) iz zbirke *Pesmi cest in gozdov* (*Les Chansons des rues et des bois*), ki ga je objavil Anton Tanc (Tone Maček), sicer pisec prvega slovenskega rudarskega romana *Slučaj Kumberger*, v *Svobodi* (1936). Do druge svetovne vojne so torej Hugoja na Slovenskem prevajali vsi sloji: od klerikalnega politika in predsednika deželne vlade, pobožnega dijaka klasične gimnazije do proletarskega avtodidaktičnega pisatelja.

[38] Janez Menart, Post festum, Victor Hugo, *Izbrane pesmi*, Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1986, 104–105.

Frank se mu je kmalu obrestoval: po končanem prevajanju Hugojeve poezije je v osemdesetih letih napisal pesem Pred grobnico Victorja Hugoja,[39] s katero se je po mnogih letih spet povrnil v Pariz k svojemu poetu:

Tvoj prah je položen v tla Pantéona,
v hram slave, kot moj svet ga ne pozna.
Kjer sem doma, živita dva milijona;
na tvoj pogreb sta več kot dva prišla.

Četudi bi imel tvoj silni dar,
ne mogel bi, kot ti, postati večen;
ne bom dejal, da téga ni mi mar,
pa tudi ne, da sem zato nesrečen.

Usoda pač vpisuje čas in kraj,
ko nas priglaša na volilno listo;
ta je izbran v senat, drug le v okraj,
in isto, kar storita, žal, ni isto.

A tudi če bi ti bil na okraju –
glej, sem že snel klobuk: bas, comme il faut!
Čeprav volilni zakon loči naju,
ti mirno spi, jaz pa bom že kakó.

Menart je sicer v svoji poeziji po pariški motiviki večkrat posegel, v omenjeni pesmi pa je odlično ubesedil razmerje med pesnikom malega naroda in poetom večmilijonskega. Na Hugojev pogreb je prišlo več kot dva milijona ljudi, Slovencev je komaj dva. Slovenski pesnik pa ima bistveno manj možnosti, da se vpiše v svetovno poezijo.

Literatura

Matjaž Birk, 2000: *»...vaterländisches Interesse, Wissenschaft, Unterhaltung und Belehrung...« Illyrisches Blatt (Ljubljana, 1819–1849), literarni časopis v nemškem jeziku v slovenski provinci predmarčne Avstrije*. Maribor: Slavistično društvo.

Katarina Bogataj - Gradišnik, 1989: Ženski roman v evropskem sentimentalizmu in slovenski literaturi 19. stoletja. *Primerjalna književnost* 12/1. 23–41.

Janko Kos, 1983: *Roman*. Ljubljana: Državna založba Slovenije (Literarni leksikon 20).

– – 1987: *Primerjalna zgodovina slovenske literature*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Lojze Krakar, 1978: Boji balkanskih narodov s Turki in slovenska romantika. *Prepletanja*. Ljubljana: Cankarjeva založba. 109–155.

[39] *Prav tam*, 105–106.

Lino Legiša, 1948: Vplivi in vzporednosti (Hugo, Coppé – Stritar, Župančič). *Slavistična revija* 1. 85–89.

Mira Miladinović - Zalaznik, 1999: Carl Alexander Ullepitsch, Edler von Krainfels (1811–1862) – ein Literat und Politiker aus Unterkrain. *Schriftsteller zwischen (zwei) Sprachen und Kulturen*. München: Verlag Südostdeutsches Kulturwerk. 85–94.

Mihailo Pavlović, 1989: Victor Hugo chez les Yougoslaves après 1885. *Le rayonnement international de Victor Hugo. Actes du symposium de l'AILC. XIe congrès international (Paris, 1985).* Edité par Francis Claudon. New York, Bern, Frankfurt am Main, Paris: Peter Lang. 123–130.

Ivan Prijatelj, 1919: Josip Stritar. *Stritarjeva antologija*. Narodna tiskarna. 1–85.

Lucien Tesnière, s. a.: *Oton Joupantchitch. Poète slovène, l'homme et l'oeuvre*. Strasbourg: Faculté des lettres.

Avgust Žigon, 1904: *Zapuščinski akt Prešernov*. Ljubljana: Kleinmayr & Bamberg.

– – 1919: Študija II. *Dom in svet* 32. 231–234.

Résumé

»J'IRAI TROUVER LES HOMMES UN LIVRE D'HUGO À LA MAIN.« LA RÉCEPTION DE VICTOR HUGO EN SLOVÉNIE

Victor Hugo fait son entrée dans l'espace slovène en 1838, lorsque la revue *Illyrisches Blatt* publie un extrait de *Notre-Dame de Paris*. L'année suivante, le directeur de cette même revue, Carl Alexander Ullepitsch (dont le poème *Des Sängers Preis* reprend comme devise une strophe du *Poète dans les Révolutions*) publie plusieurs poèmes de Victor Hugo ayant trait en majorité à un même thème, la fugacité de la vie humaine, proche du biedermaier en vogue à l'époque. Victor Hugo est également connu du cercle de Prešeren, en particulier de Matija Čop qui s'intéresse tout particulièrement aux innovations du poète français en matière de versification et de dramaturgie. Durant la seconde moitié du XIXe siècle, Victor Hugo devient le symbole même du poète et homme politique libre-penseur, glorifié par la presse libérale, fustigé par la presse cléricale. Ces différentes orientations auront l'occasion de s'exprimer très clairement notamment lors de la première de la tragédie *Lucrèce Borgia* en Slovénie.

La réception productive présente également un grand intérêt. Dans son poème *Visoka pesem* (*Le Cantique des Hauteurs*) Josip Stritar a intériorisé surtout la compassion envers les souffrants, idéal souvent exprimé par le poète français. Plus tard, Karel Destovnik-Kajuh donne au nom de Victor Hugo une signification semblable. Dans la seconde moitié du XXe siècle les poètes slovènes (par exemple, Tomaž Šalamun) font référence surtout à des détails de la vie de l'écrivain français. De son côté, Janez Menart, traducteur des principaux poèmes de Victor Hugo, lui rend hommage dans son poème intitulé *Pred grobnico Victorja Hugoja* (*Devant le tombeau de Victor Hugo*).